

PARAULES DE VIDA

Contagia solidaritat per acabar amb la fam

Amb aquest lema, l'associació catòlica *Mans Unides* celebra aquest diumenge la jornada de lluita contra la fam en el món. M'agradaria que totes les parròquies i institucions eclesials de la diòcesi ens unírem a aquesta campanya per conscienciar-nos sobre aquest fenomen tan inhumà i injust, que ens hauria d'avergonyar a tots i que, a més, s'ha vist agreujat per la pandèmia del coronavirus i les seues conseqüències. Tenim una ocasió per compartir els nostres béns i solidaritzar-nos amb els qui més ho pateixen. Alguns estudis indiquen que en el món 1.300 milions d'éssers humans viuen en situació de pobresa extrema per la fam, la malaltia, falta d'aigua i sanejament, violència o exclusió. A elles, cal sumar les persones que no disposen d'accés regular a aliments innocuus, nutritius i suficients, que poden arribar a la xifra de 2.000 milions. A més, es preveu que pel seu impacte negatiu en l'economia, el coronavirus podria empènyer altres 500 milions de persones a la pobresa.

Mans Unides ens recorda cada any que els cristians no podem romandre indiferents davant aquesta situació, sinó que hem de ser solidaris. La paraula clau de la campanya d'enguany és **solidaritat**. Aquest compromís és una exigència de la nostra dignitat humana, compartida amb els qui viuen les

conseqüències de les injustícies que impregnen les estructures del nostre món. **Solidaritat** significa que cadascú de nosaltres, segons les circumstàncies, s'ha de sentir responsable dels altres. El papa Francesc, en la seua encíclica *Laudato si'* ens ha recordat que en les «condicions actuals de la societat mundial, on hi ha tantes iniquitats i cada vegada són més les persones descartables, privades de drets humans bàsics, el principi del bé comú es converteix immediatament, com a lògica i ineludible conseqüència, en una crida a la solidaritat i en

una opció preferencial pels més pobres» (158). El fet de pertànyer a una mateixa naturalesa ens hauria de portar a pensar en l'altre i a contribuir al desenvolupament autèntic de tota persona.

El nostre compromís hauria d'anar més enllà de recordar aquestes injustícies un dia a l'any; hauria de ser permanent i portar-nos a generar actituds, estils de vida i maneres de consum compatibles amb la protecció de la dignitat de tots. I fins i tot podríem donar un pas més: si pensem en les coses superficials que desitgem o tenim els qui vivim en aquesta societat caracteritzada pel confort i el consum, estaria bé que no oblidàrem unes paraules del papa Francesc en l'exhortació apostòlica *Evangelii gaudium*: «els més afavorits han de renunciar a alguns dels seus

drets per a posar amb major liberalitat els seus béns al servei dels altres» (190). D'aquesta manera, la solidaritat deixaria de ser un gest aïllat i es convertiria en una actitud que caracteritze tota la nostra vida: no prendre cap decisió pensant únicament en nosaltres mateixos, sinó tenint sempre presents als altres. Si som capaços de contagiar aquest estil de vida estarem contribuint a construir un món més just.

† **Enrique Benavent Vidal**
Bisbe de Tortosa

APUNTS PER A L'ANÀLISI

Millorar tecnològicament la condició humana? (IV)

Segons René Descartes, l'ésser humà és la resultat de la unió accidental entre la *res cogitans* (la cosa que pensa) i la *res extensa* (la cosa material) o, dit d'una altra manera, en l'ànima i el cos. L'ànima, com explica René Descartes en *Les meditacions metafísiques*, és eterna i immortal, mentre que el cos és mortal i efímer. La descripció que elabora el pare de la filosofia moderna de la realitat corporal és purament mecànica. Aquest punt inspira el transhumanisme contemporani, ja que té també veu en el cos humà un sistema mecànic, una mena d'artefacte molt complex fet de sistemes i d'engranatges que poden ser coneguts, explicats i, per tant, també modificats, ampliat i alterats, com si es tractés d'un giny fet de peces associades.

En una obra poc coneguda del pensador francès, l'*Òptica* (1634), René Descartes defensa el discurs del millor-

ament humà sobre la base d'un model mecanicista del cos viu. Insciu aquest projecte de millorament físic dins del marc de la medicina clàssica i dels seus fins explícitament morals.

Una altra font d'inspiració que evoquen els transhumanistes és l'obra d'un altre filòsof francès, el marquès de Condorcet, ferm defensor del progrés continuat de l'espècie humana. És el pensador primer que defensa l'ús de la medicina per eixamplar l'esperança de vida i no solament per guarir malalties i pal·liar dolors. Condorcet és un dels principals defensors de la idea moderna del progrés i expressa la seva confiança en la ciència per emancipar l'home de tots els seus mals. En el seu conegut llibre de filosofia de la història, *Esbós d'una d'història universal*, sosté el lligam entre el progrés científicotècnic i el progrés social de la humanitat, tesi que ha estat

àmpliament discutida i, fins i tot, refutada, en la segona meitat del segle XX.

Segons el filòsof materialista francès, Julien Offray La Métrie, una altra de les fonts d'inspiració del transhumanisme francòfon, l'ésser humà no és altra cosa que un animal, una colla de ressorts que s'impulsen uns amb els altres. En la seva coneguda obra, *L'home màquina* (*L'homme machine*) (1778), l'ésser humà és concebut, literalment, com un autòmat.

Aquesta tesi està en el substrat del transhumanisme, en el seu ADN. L'ésser humà es redueix a pura materialitat, a un sistema d'òrgans conjugats que li permet desenvolupar les funcions que fa.

Dr. Francesc Torralba
Doctor en Teologia

PALABRAS DE VIDA

Contagia solidaridad para acabar con el hambre

Con este lema, la asociación católica *Manos Unidas* celebra este domingo la jornada de lucha contra el hambre en el mundo. Me gustaría que todas las parroquias e instituciones eclesiales de la diócesis nos uniéramos a esta campaña para concienciarnos sobre este fenómeno tan inhumano e injusto, que nos debería avergonzar a todos y que, además, se ha visto agravado por la pandemia del coronavirus y sus consecuencias. Tenemos una ocasión para compartir nuestros bienes y solidarizarnos con quienes más lo sufren. Algunos estudios indican que en el mundo 1.300 millones de seres humanos viven en situación de pobreza extrema por el hambre, la enfermedad, falta de agua y saneamiento, violencia o exclusión. A ellas, hay que sumar las personas que no disponen de acceso regular a alimentos inocuos, nutritivos y suficientes, que pueden llegar a la cifra de 2.000 millones en nuestro mundo. Además, se prevé que por su impacto negativo en la economía, el coronavirus podría empujar a otros 500 millones de personas a la pobreza.

Manos unidas nos recuerda cada año que los cristianos no podemos permanecer indiferentes ante esta situación, sino que debemos ser solidarios con ellos. La palabra clave de la campaña de este año es la **solidaridad**. Este compromiso es una exigencia de nuestra dignidad humana, compartida con quienes viven las consecuencias de tantas injusticias que impregnan las estructuras de nuestro mundo. **Solidaridad** significa que cada uno de nosotros, según las circunstancias, ha de sentirse responsable de los demás. El papa Francisco, en su encíclica *Laudato si'* nos ha recordado que en las «condiciones actuales de la sociedad mundial, donde hay tantas iniquidades y cada vez son más las personas descartables, privadas de derechos humanos básicos, el principio del bien común se convierte inmediatamente, como lógica e ineludible consecuencia, en una llamada a la solidaridad y en una opción preferencial por los más pobres» (158). El hecho de pertenecer a una misma naturaleza nos debería llevar a pensar en el otro y a contribuir al desarrollo auténtico de toda persona.

Nuestro compromiso debería ir más allá de recordar estas injusticias un día al año; debería ser permanente y llevarnos a generar actitudes, estilos de vida y modos de consumo compatibles con la protección de la dignidad de todos. E incluso podríamos dar un paso más: si pensamos en las cosas superficiales que deseamos o tenemos quienes vivimos en esta sociedad caracterizada por el confort y el consumo, estaría bien que no olvidáramos unas palabras del papa Francisco en su exhortación apostólica *Evangelii gaudium*: «los más favorecidos deben renunciar a algunos de sus derechos para poner con mayor liberalidad sus bienes al servicio de los demás» (190). De este modo, la solidaridad dejaría de ser un gesto aislado y se convertiría en una actitud que caracterice toda nuestra vida: no tomar ninguna decisión pensando únicamente en nosotros mismos, sino teniendo siempre presentes a los demás. Si somos capaces de contagiar este estilo de vida estaremos contribuyendo a construir un mundo más justo.

† **Enrique Benavent Vidal**
Obispo de Tortosa

Festa a santa Marina

Com totes les festes majors dels nostres pobles, afectades per la pandèmia, la de santa Marina, al poble de Pratsdip, no va ser l'excepció. El que els altres anys era una festa amb romeria, ofrena de flors, missa a l'ermita i veneració de les relíquies i la imatge de la santa, acompanyada per berenars i sopars de germanor, es va haver de limitar força. Per iniciativa de la Fundació Santa Marina i l'Ajuntament es va poder fer la romeria des de l'església parroquial, amb la imatge de la santa que hi ha a la parròquia. Va ser de bon matí, el passat 18 de juliol, per tal que a les 9 h es pogués celebrar la missa a la plaça de l'ermita, presidida pel rector de la parròquia i amb l'assistència d'unes 80 persones. Després de la celebració, l'Ajuntament va oferir un petit esmorzar. Esperem que l'any que ve es pugui celebrar amb la normalitat habitual.

Parròquia de la Nativitat de Maria de Pratsdip

Celebració de la festa de la Sagrada Família a la Catedral

El 27 de desembre se celebrà a la Catedral l'Eucaristia en honor a la Sagrada Família, presidida pel Sr. Bisbe. Van concelebrar Mn. Francisco García, Mn. Josep M. Membrado i Mn. Pascual Centelles. Van participar de la celebració l'alcaldeessa, acompanyada d'alguns regidors.

Entre els fidels van assistir-hi alguns membres de la Visita Domiciliària de la Sagrada Família, el Patronat Escolar Obrer de la Sagrada Família, la Delegació diocesana de Família i Vida, l'Arxiconfraria de la Mare de Déu de la Cinta i la Cort

d'Honor. Mn. Víctor Cardona s'encarregà de tocar l'orgue i Joan Redó de la direcció dels cants.

Les pregàries van ser dedicades especialment a les famílies. El nostre bisbe Enrique ens va adreçar unes paraules de comiat: «Els desitjo que acaben de passar unes bones festes i que la Sagrada Família beneeixi les nostres famílies». Tot seguit ens donà la benedicció final.

Abans d'acomiar-nos, vam adorar el Nen Jesús, que el sostenia el Sr. Bisbe, cadascú des dels nostres seients respectant les orientacions de la pandèmia.

Hem celebrat amb fe i esperança les festes de Nadal i hem contemplat la Sagrada Família de Natzeret. Que segue el model a imitar per totes les famílies cristianes.

Maria Joana Querol Beltrán

TWITTER DEL PAPA FRANCESC

@Pontifex: «Qui resa mai està sol. De fet, Jesús ens acull en la seva oració, perquè nosaltres puguem resar en Ell i a través d'Ell.

I això és obra de l'Esperit Sant. L'Evangeli ens convida a resar al Pare en el nom de Jesús» (11 de novembre).

@Pontifex: «La generositat que sosté al feble, consola a l'afligit, alleuja els sofriments, retorna la dignitat als privats d'ella, és una condició per a una vida plenament humana» (12 de novembre).

@Pontifex: «La benedicció del Senyor descendeix sobre nosaltres i l'oració aconseguix el seu propòsit quan va acompanyada del servei als pobres» (14 de novembre).

@Pontifex: «Tot tipus d'intolerància fonamentalista danya les relacions entre persones, grups i pobles. Esforcem-nos per a viure i ensenyar el valor del respecte, l'amor capaç d'assumir les diferències, la prioritat de la dignitat humana» (16 de novembre).

Càritas diocesana de Tortosa implantarà la plataforma Moodle per fer formació a distància

Càritas interparroquial d'Amposta serà la primera en posar en marxa aquesta plataforma virtual, fruit del conveni subscrit amb la Fundació ADADE, per tal que Càritas diocesana pugui implementar aquells cursos de formació online que consideri adients, dirigida a les persones participants dels diferents projectes, els seus equips de tècnics i els seus prop de 700 voluntaris.

La Fundació ADADE té com a objectius fundacionals la promoció, disseny i execució de projectes educa-

tius i socials, entre d'altres. També treballa per la lluita contra la pobresa, tant a nivell espanyol com internacional.

El conveni ha estat signat per la directora de Càritas interparroquial d'Amposta, qui ha impulsat la idea, en representació del director de Càritas diocesana de Tortosa.

Des de Càritas diocesana de Tortosa volem mostrar el nostre agraïment a la Fundació ADADE per aquesta col·laboració.

Amposta, 14 de gener de 2021

Sant Francesc Gil de Federich, patró dels missioners tortosins i els comerciants de Tortosa

El diumenge 24 de gener, la Delegació diocesana de Missions i l'Associació Sant Francesc Gil de Federich van celebrar conjuntament la festa en honor del seu patró, el nostre sant tortosí.

Aquest any no es van poder organitzar actes com altres vegades per les restriccions a causa de la Covid-19. Tanmateix, se celebrà una solemne Eucaristia a la parròquia de Sant Blai. El celebrant fou Mn. Víctor Cardona i l'orgue i els cants foren a càrrec del Sr. Toni Perulles.

S'inicià la celebració amb el cant d'entrada. Tot seguit, unes paraules de Mn. Víctor. La Missa corresponia al diumenge III del temps ordinari que coincidí amb el Diumenge de la Paraula, amb el diumenge de la Setmana d'Oració per la Unitat dels Cristians, amb la festa de sant Francesc Gil de Federich, patró dels nostres missioners i dels comerciants de Tortosa i amb el dia de sant Francesc de Sales, patró dels periodistes.

Mn. Víctor inicià l'homilia amb una anècdota: «Un periodista li va preguntar a la mare Teresa de

Calcuta què trobava que era el que més s'hauria de reformar a l'Església. I ella va respondre amb decisió: "vostè i jo". L'Església som tots els batejats i la reforma més important que necessita és la conversió del nostre cor.

Arribat el moment de les pregàries vam demanar per la unió de les esglésies: catòlics, ortodoxos, protestants, anglicans... En la festa del sant tortosí vam tenir presents els nostres missioners i vam pregar per la consciència missionera de tota l'Església. També pels comerciants de la nostra ciutat i per tots els qui estan patint la pandèmia i les seues conseqüències.

Durant la celebració de l'Eucaristia, al costat de la imatge del sant hi era una relíquia seua, cedida puntualment per una família tortosina en aquest dia de la seua festa.

Que aquest fill insigne de Tortosa protegeixi la nostra ciutat i els missioners tortosins.

Maria Joana Querol Beltrán

AGENDA

■ **Dimecres 17**, Catedral, a les 18 h, Missa de Dimecres de Cendra.

■ **Diumenge 21**, Catedral, a les 11 h, festa diocesana de Lourdes.

* *Aquests actes poden canviar degut a les circumstàncies per la pandèmia de la Covid-19.*

LECTURES DE LA MISSA DIÀRIA I SANTORAL

15. ■ Dilluns (lit. hores: 2a setm.) [Gn 4,1-15.25 / Sl 49 / Mc 8,11-13]. Sants Faustí i Jovita, germans mrs.; santa Geòrgia, vg.; sant Claudi de La Colombière (†1682), prev. jesuïta; sant Joan Baptista de la Concepció, prev. trinitari.

16. ■ Dimarts [Gn 6,5-8;7,1-5.10 / Sl 28 / Mc 8,14-21]. Sant Onèsim, bisbe; santa Juliana, vg. i mr.; sant Honest; beat Joan de Sant Domènec, mr.; beat Simó de Càscia, prev. agustinià.

17. ■ Dimecres de Cendra [Jl 2, 12-18 / Sl 50 / 2Co 5,20-6,2 / Mt 6, 1-6.16-18]. Sant Aleix de Falconieri

(†1310) i els altres 6 florentins fund. Servents de Maria o Servites (1304, OSM). Sant Ròmul, mr. (302); sant Silví, bisbe.

18. ■ Dijous [Dt 30,15-20 / Sl 1 / Lc 9,22-25]. Sant Simeó, bisbe de Jerusalem, parent de Jesús; sant Eladi (†632), bisbe de Toledo; santa Bernadeta Soubirous (†1879), vg. vident de Lourdes; beat Joan de Fièsola (fra Angèlic), prev. dominicà, pintor; beat Francesc de Regis Clé, prev. paül i mr.

19. ■ Divendres [Is 58,1-9a / Sl 50 / Mt 9,14-15]. Sant Gabí, prev. i mr. (296); sant Conrad de Piacenza,

ermità; sant Jordi, monjo; beat Àlvar de Còrdova, prev. dominicà; beata Elisabet Picenardi, vg. servita.

20. ■ Dissabte [Is 58,9b-14 / Sl 85 / Lc 5,27-32]. Sants Nemesi i Potami, mrs.; sant Eleuteri (s. V), bisbe; santa Amada, rel.; beat Maurici Proeta, agustinià, de Castelló d'Empúries; sants Francesc i Jacinta Marto (Fàtima).

21. ■ Diumenge vinent, I de Quaresma (lit. hores: 1a setm.) [Gn 9,8-15 / Sl 24 / 1Per 3,18-22 / Mc 1,12-15]. Sant Pere Damià (1007-1072), bisbe d'Òstia i dr. de l'Església, card.; sant Claudi, mr.; sant Dositeu, monjo.

Diumenge VI de durant l'any (B)

COMENTARI

«Jo no busco allò que em convé a mi»

Curació del leprós (2009), de Marko Rupnik. Cripta del santuari de Sant Pius de Pietrelcina (Itàlia)

L'Evangelí d'avui ens narra la guariació d'un leprós, una malaltia molt greu: per una banda, per la naturalesa mateixa d'aquest mal que provoca instintivament el rebuig; després, perquè calia que el leprós visqués separat de tota la seva família; i en tercer lloc, perquè, hom suposava que el leprós, com tot malalt, era també un pecador, un impur. Podem imaginar-nos, doncs, la situació tan dura dels leprosos en el poble d'Israel. Ho explicita clarament la primera lectura: *Els qui pateixen del mal de la lepra han d'anar escabellats, amb els vestits esquinçats, tapats fins a la boca i han de cridar: «Impur, impur». Mentre el mal persisteixi són impurs, i han de viure sols, fora del campament.* Ens podem fer idea del que era patir del mal de lepra.

Però Jesús se salta aquestes normes: *Es presenta a Jesús un leprós s'agenolla i li diu, suplicant-lo: «Si voleu, em podeu purificar».* I Jesús lluny d'apartar-se d'aquest malalt, *compadit, el tocà amb la mà i digué: Sí que ho vull, queda pur. A l'instant la lepra desaparegué i quedà pur.* Aquesta guarició pot ser mal interpretada; per això *li va recomanar seriosament de no dir-ho a ningú, sinó d'anar a fer-se examinar pels sacerdots per certificar que quedava pur.* Jesús no vol que tinguin una idea equivocada de la seva missió, però, lògicament, *ell començà de proclamar-ho davant la gent i de fer-ho conèixer per tot arreu.* Ha tornat a la vida! Ara s'ha reintegrat a la societat; ara pot viure amb la seva família, ja no se sent pecador: com no ho ha de publicar als quatre vents!

Pau també ens demana no pensar en nosaltres mateixos sinó en els altres, com Jesús: *No sigueu mai ocasió d'escàndol ni per als jueus, ni per als grecs, ni per a l'Església de Déu. Jo no busco allò que em convé a mi sinó allò que convé als altres perquè se salvin. Seguiu el meu exemple tal com jo segueixo el de Crist.* Això és el que ens escau: no marginar mai ningú, seguir sempre l'exemple de Crist buscant tothora el que convé als altres no a nosaltres, compadint-nos de les febleses dels nostres germans.

Mn. Jaume Pedrós

▶ Lectura del llibre del Levític (Lv 13,1-2.44-46)

El Senyor digué a Moisès i a Aharon: «Si algú té a la pell una inflor, crostes o erupcions que facin témer el mal de la lepra, serà portat al sacerdot Aharon o a un dels seus fills sacerdots. Els qui pateixen del mal de la lepra han d'anar escabellats, amb els vestits esquinçats, tapats fins a la boca, i han de cridar: «Impur, impur!» Mentre el mal persisteixi són impurs, i han de viure sols, fora del campament.»

▶ Salm responsorial (31)

R. *En vós he trobat el meu recer, vós em guardeu del perill.*

Feliç el qui ha estat absolt de la falta i ha vist sepultat el seu pecat. / Feliç l'home a qui el Senyor no té en compte la culpa, / i dintre seu ja no manté l'engany. R.

M'he decidit a reconèixer la falta, / no us he amagat més el meu pecat. / Tan bon punt m'ho he proposat, Senyor, / m'heu perdonat la culpa comesa. R.

Alegreu-vos, justos, celebren el Senyor; / homes rectes, aclameu-lo. R.

▶ Lectura de la primera carta de sant Pau als cristians de Corint (1Co 10,31-11,1)

Germans, quan mengueu o begueu, o feu alguna altra cosa, feu-ho tot a glòria de Déu.

No sigueu mai ocasió d'escàndol, ni per als jueus, ni per als grecs, ni per a l'Església de Déu, tal com ho faig jo, que en tot procuro d'adaptar-me a tots, i no busco allò que em convé a mi, sinó allò que convé als altres, perquè se salvin. Seguiu el meu exemple, tal com jo segueixo el de Crist.

▶ Lectura de l'Evangelí segons sant Marc (Mc 1,40-45)

En aquell temps, es presentà a Jesús un leprós, s'agenollà i li digué, suplicant-lo: «Si voleu, em podeu purificar.»

Jesús, compadit, el tocà amb la mà i digué: «Sí que ho vull: queda pur.»

A l'instant la lepra desaparegué i quedà pur. Tot seguit Jesús el va fer marxar, després de recomanar-li seriosament de no dir-ho a ningú, sinó d'anar a fer-se examinar pel sacerdot, oferir per la seva purificació el que Moisès havia ordenat i certificar que ja era pur. Però ell, així que se n'anà, començà de proclamar-ho davant la gent i de fer-ho conèixer per tot arreu, tant, que Jesús ja no podia entrar manifestament als pobles i havia de quedar-se a fora, en llocs despoblats. Però la gent venia a trobar-lo de tot arreu.

▶ Lectura del libro del Levítico (Lev 13,1-2.44-46)

El Señor dijo a Moisés y a Aarón: «Cuando alguno tenga una inflamación, una erupción o una mancha en la piel, y se le produzca una llaga como de lepra, será llevado ante el sacerdote Aarón, o ante uno de sus hijos sacerdotes. Se trata de un leproso: es impuro. El sacerdote lo declarará impuro de lepra en la cabeza. El enfermo de lepra andará con la ropa rasgada y la cabellera desgreñada, con la barba tapada y gritando: «¡Impuro, impuro!». Mientras le dura la afección, seguirá siendo impuro. Es impuro y vivirá solo y tendrá su morada fuera del campamento.»

▶ Salmo responsorial (31)

R. *Tú eres mi refugio, me rodeas de cantos de liberación.*

Dichoso el que está absuelto de su culpa, / a quien le han sepultado su pecado; / dichoso el hombre a quien el Señor / no le apunta el delito. R.

Había pecado, lo reconocí, / no te encubrí mi delito; / propuse: «Confesaré al Señor mi culpa». / Y tú perdonaste mi culpa y mi pecado. R.

Alegraos, justos, y gozad con el Señor; / aclamadlo, los de corazón sincero. R.

▶ Lectura de la primera carta del apóstol san Pablo a los Corintios (1Cor 10,31-11,1)

Hermanos:

Ya comáis, ya bebáis o hagáis lo que hagáis, hacedlo todo para gloria de Dios. No deis motivo de escándalo ni a judíos, ni a griegos, ni a la Iglesia de Dios; como yo, que procuro contentar en todo a todos, no buscando mi propia ventaja, sino la de la mayoría, para que se salven. Sed imitadores como yo lo soy de Cristo.

▶ Lectura del santo Evangelio según san Marcos (Mc 1,40-45)

En aquel tiempo, se acercó a Jesús un leproso, suplicándole de rodillas: «Si quieres, puedes limpiarme.»

Compadecido, extendió la mano y lo tocó diciendo: «Quiero: queda limpio.»

La lepra se le quitó inmediatamente y quedó limpio. Él lo despidió, encargándole severamente: «No se lo digas a nadie; pero para que conste, ve a presentarte al sacerdote y ofrece por tu purificación lo que mandó Moisés, para que les sirva de testimonio». Pero cuando se fue, empezó a pregonar bien alto y a divulgar el hecho, de modo que Jesús ya no podía entrar abiertamente en ningún pueblo; se quedaba fuera, en lugares solitarios; y aun así acudían a él de todas partes.